

जुम्ला स्याउको

बजार प्रणालीमा रहेका चुनौती र आवश्यक कदम

पृष्ठभूमि

नेपालका उच्च पहाडी क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका अन्न तथा फलफूल उत्पादन हुने गर्छ । कर्णालीको जुम्ला तथा अन्य केही जिल्लामा स्थानीय किसानहरूको जीविकोपार्जनको मुख्य आय स्रोतको रूपमा स्याउ खेती रहेको छ । कर्णाली प्रदेशका जुम्ला, मुगु, कालिकोट, हुम्ला, र डोल्पा लगायतका जिल्लामा स्याउ उत्पादन हुनेगर्छ । यसमा पनि जुम्ला जिल्लामा धेरै किसानहरू स्याउ खेतीमा संलग्न रहेका छन् । वि.स. २०२४ सालमा जुम्लामा वागवानी फारमको स्थापना भएपश्चात सो फारमद्वारा भारतको काश्मीरबाट स्याउको बेर्ना ल्याएर जुम्लामा स्याउ खेतीको शुरुवात गरिएको पाइन्छ । तथापी, केही समय अगाडीसम्म बजार पहुँचको अभावका कारण आय स्रोतको दायरा भने सीमित रहेको थियो । वि.स २०६४/६५ सालमा कर्णाली राजमार्गको निर्माण भएसँगै जुम्ला जिल्ला सुर्खेत, नेपालगन्ज लगायत विभिन्न बजारसँग जोडियो र यो सँगै स्याउको बजारीकरणमा पनि सुधार हुँदै गयो । प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७२/७३ सालमा जुम्ला जिल्लालाई 'स्याउ सुपर जोन' को रूपमा अगाडी वढाइयो । यद्यपी जुम्लाको स्याउको संभावना र यसको बजारीकरणको बारेमा जे जति चर्चा हुन्छ, त्यस अनुरूप प्रतिफल पाउन सकिएको छैन । जुम्लाको स्याउको मुल्य प्रणालीमा रहेका समस्याहरूले गर्दा जुम्लाको स्याउ अपेक्षित रूपमा उत्पादन र बजारीकरण अपेक्षित रूपमा हुन सकेको छैन ।

जुम्लामा स्याउ उत्पादनको विकासक्रम

वि.स. २०२४ – स्याउ खेतीको शुरुवात

→ जुम्लामा पहिलो पटक भारतको काश्मीरबाट स्याउको बेर्ना ल्याइयो र खेती गरियो।

वि.स. २०६४/६५ – कर्णाली राजमार्गको निर्माण

→ जुम्ला सडकमार्गबाट नेपालगन्ज, सुर्खेत जस्ता बजारहरूसँग जोडियो। स्याउको बजार विस्तारको अवसर सिर्जना भयो।

वि.स. २०७२/७३ – स्याउ सुपर जोन घोषणा

→ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम अन्तर्गत जुम्ला जिल्ला 'स्याउ सुपर जोन' को रूपमा चयन गरियो।

वि.स. २०८०/८१ – उत्पादन र बिक्रीको उच्च वृद्धि

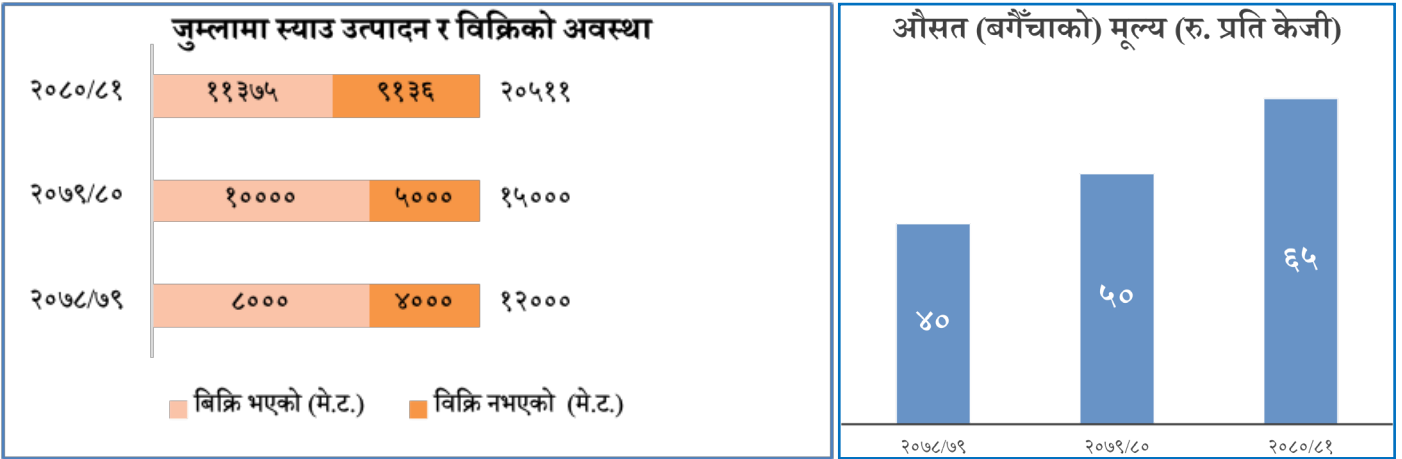
- ✓ उत्पादन: २०,५११ मेट्रिक टन
- ✓ बिक्री: ११,३७५ मेट्रिक टन
- ✓ बिक्री नभएको स्टक: ९,१३६ मेट्रिक टन
- ✓ निर्यात मूल्य: ६१.४० करोड

किसानको संख्या

पछिल्लो दशकमा, राष्ट्रिय स्तरमा जुम्ला स्याउको फरक पहिचान र बजार मूल्य बढ्नुका साथै स्याउ खेतीतर्फ किसानको आकर्षण पनि बढ्दै गएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ देखि २०८०/८१ को बीचमा मात्रै जुम्लामा स्याउ किसानको संख्या १४,५०० बाट २६.३१ प्रतिशत वृद्धि भएर १८,३१५ पुगेको छ।

उत्पादन, बजार तथा बिक्री

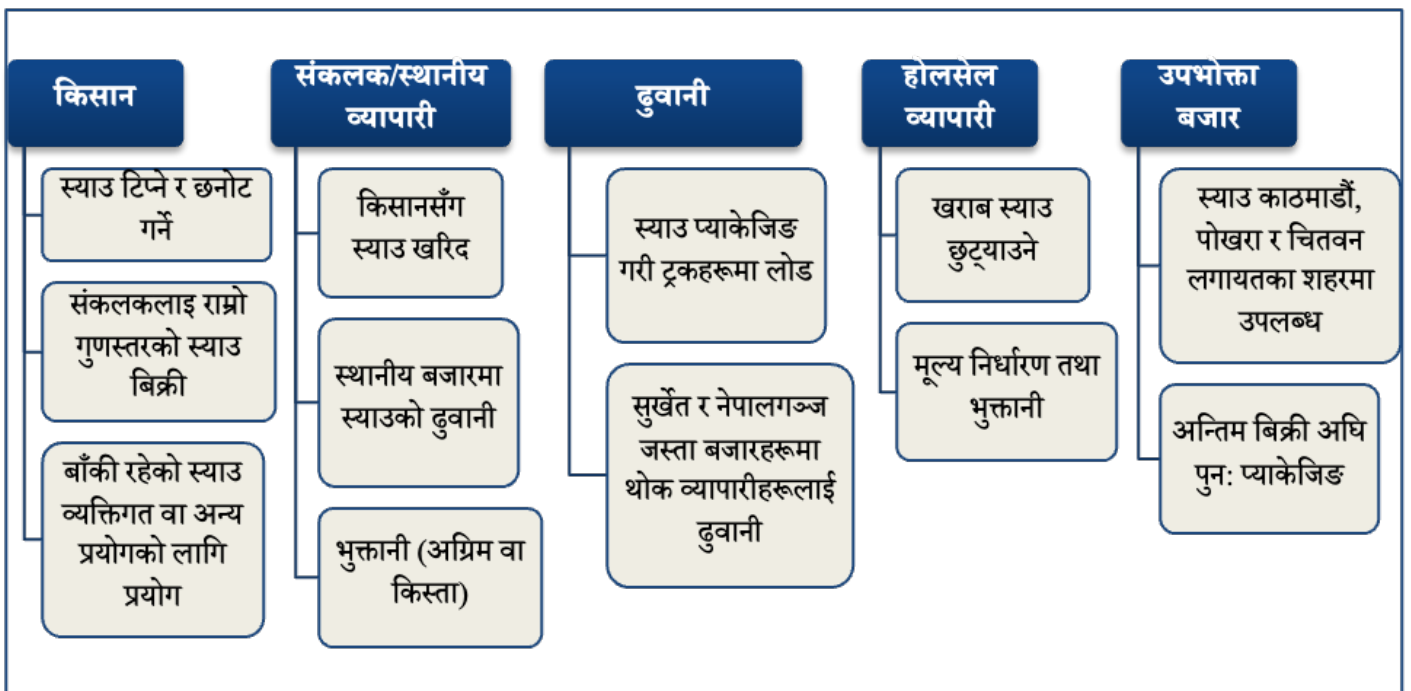
पछिल्लो समय जुम्लामा कृषकसँगै स्याउको उत्पादन पनि बढिरहेको छ। वि.सं. २०८१ सालमा जुम्लामा ४२५० हेक्टर जमिनमा २०५११ मे.ट. स्याउको उत्पादन भएको थियो। पछिल्ला केही वर्षमा जुम्लामा किसानले फुजी, गाला स्याउ जस्ता उच्च घनत्वका, सुधारिएका प्रजातीका स्याउ खेती गर्न शुरु गरेका छन्। आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा, सिजनमा जुम्लाबाट कुल ६१ करोड ४० लाख बराबरको स्याउ निर्यात भएको थियो।

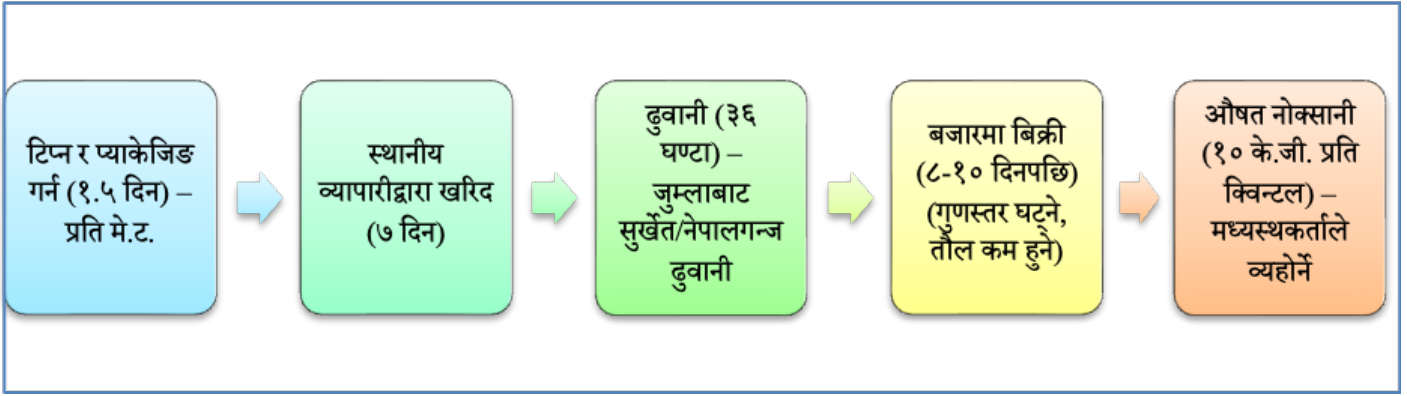
स्रोत: प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम, जुम्ला

जुम्लाको स्याउ सुर्खेत हुँदै काठमाडौं, पोखरा, बुटवल, चितवन, धरान, धनगढी र महेन्द्रनगरका बजारमा निर्यात हुने गर्छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा जुम्लामा स्याउ बिक्री १२,००० मे.ट. भएको थियो भने आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा २०,५११.४३ मे.ट. स्याउको बिक्री भयो। जुम्लाको स्याउको वार्षिक औसत बिक्री ९,७९१.६७ मेट्रिक टन रहेको छ। आ.व. २०७८/७९ देखि आ.व. २०८०/८१ को बीचमा जुम्ला स्याउको बिक्री मात्रा ८००० मे.ट. बाट बढेर ११३७५ मे.ट. हुनुका साथै बिक्री नभएको स्याउको मात्रा पनि ४००० मे.ट. बाट बढेर ९१३६ मे.ट. पुगेको छ।

स्याउको बजार प्रणाली

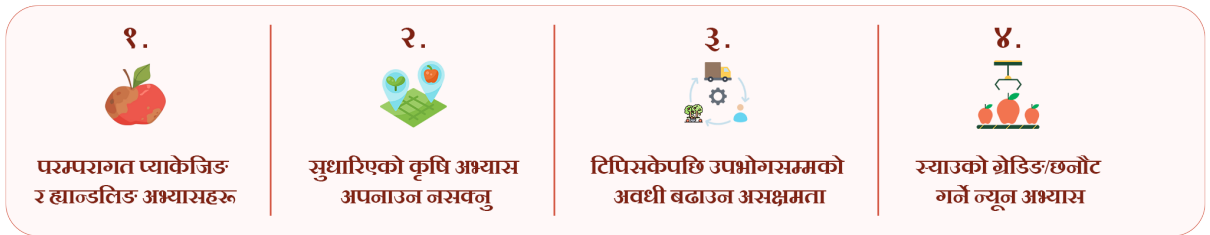

उत्पादन देखि ढुवानी सम्मको समय

स्रोत: सरोकारवालासँगको कुराकानी

मूल्य शृंखलामा रहेका प्रणालीगत समस्याहरू

स्रोत: सरोकारवालासँगको कुराकानी

मूल्य शृंखलाको अवरोध विश्लेषण

मुख्य अवरोध	मूल कारण
स्याउ बेच्नु अघि ग्रेडिङ गर्ने न्यून अभ्यास ।	➤ प्रशोधन उद्योगसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धको अभाव ।
परम्परागत प्याकेजिङ र ह्यान्डलिङ अभ्यासहरूको प्रयोग ।	➤ सार्वजनिक र निजी संस्थाहरूद्वारा टिपेपछिको व्यवस्थापनमा न्यून ध्यान । स्याउ टिपे पछिको व्यवस्थापनको लागि दिशानिर्देशहरूको अभाव ।
सुधारिएको उत्पादन अभ्यासहरू अपनाउन नसक्नु ।	➤ किसानहरू सेवाहरूको लागि तिर्न इच्छुक नभएकोले गुणस्तरीय प्रसार प्रदान गर्न निजी क्षेत्रहरूलाई सीमित प्रोत्साहन । ➤ विस्तार सेवाहरूको लागि कुशल सरकारी सहयोगको अभाव ।

स्रोत: प्रत्यक्ष व्यक्तिगत अन्तर्वाता एवं सरोकारवाला छलफल मार्फत सङ्कलन गरिएको जानकारीको विश्लेषण

आवश्यक रणनीतिक सुधारहरू

- ❖ स्याउको शेल्फ लाइफ (उपयोग आयु) बढाउन र क्षति कम गर्न उत्तम अभ्यासहरूको प्रयोग
ढुवानीको समयमा हुने स्याउको क्षतिलाई ध्यानमा राख्दै स्याउ किसान र ढुवानीकर्ताहरूले न्यूनतम हानिको सुनिश्चितताका लागि स्याउ टिपेपछिको व्यवस्थापन र भण्डारण सुविधाहरू अपनाउनु पर्छ । तथापी, स्याउको राम्रो व्यवस्थापन र शेल्फ लाइफ विस्तार गर्न उपर्युक्त प्याकेजिङ, यातायात विधि र भण्डारण सुविधामा लगानी गर्न उत्तिकै आवश्यक छ ।
- ❖ कम गुणस्तरका स्याउको बजारीकरणका लागि प्रशोधन उद्योग
सरकार र निजी क्षेत्रको साझेदारीमा स्थानीय स्तरमा स-साना प्रशोधन केन्द्रको प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक देखिन्छ । यस्ता उद्योग लामो समय टिकन र नाफा कमाउनका लागि गुणस्तरीय उत्पादनको सुनिश्चितता आवश्यक छ । प्रशोधन उद्योग स्थापनाले न्यून गुणस्तरका स्याउहरूको माग सिर्जना गर्नेछ, जसले स्याउ खेर जाने मात्रा कम हुन जानेछ ।

❖ निजी क्षेत्रको नेतृत्वमा स्याउ उत्पादनपछिको विस्तारित सेवा

सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरू र निजी क्षेत्रले स्थानीय किसानहरूलाई आधुनिक खेती प्रविधि, व्यवस्थापन र औजार तथा उपकरणहरूको सही प्रयोग सम्बन्धी जानकारी दिन आवश्यक छ। किसानहरूले उक्त सेवाका लागि तिर्ने शुल्कलाई खर्च नभई लगानी हो भन्ने कुरा बुझाउन आवश्यक छ। यस्तो भएमा निजी क्षेत्र प्राविधिक सहयोगमा भएका खाडलहरू पुर्न प्रोत्साहित हुन्छन्।

❖ राम्रो गुणस्तरको स्याउका लागि प्रतिस्पर्धी मूल्यसहितको बजार

स्याउ उत्पादन पछिको व्यवस्थापन बाहेक, जुम्लाको स्याउको उचित बजारीकरण पनि उत्पादनमा थप मूल्य प्रदान गर्न उत्तिकै महत्त्वपूर्ण छ। साथै, गुणस्तरमा सुधारसँगै प्रभावकारी बजार व्यवस्थापनले उपभोक्तालाई बाहिरबाट आयात गरिएको स्याउभन्दा जुम्लाको स्याउतर्फ मोड्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ।

सुझावहरू

जुम्ला स्याउको मूल्य शृङ्खलामा रहेका चुनौतीहरूलाई समाधान गर्नका लागि तपशिल बमोजिमका सुधारका सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

- ❖ **संकलन केन्द्रहरूको स्थापना:** प्रदेश तथा स्थानीय सरकार वा सहकारीहरूले स्थानीय व्यापारीहरूसँगको साझेदारीमा सम्बन्धित क्षेत्रहरूमा सङ्कलन केन्द्रहरू स्थापना गर्न आवश्यक देखिन्छ। जसमा बगैँचाबाट सङ्कलन गरिएका स्याउहरूको मानक ग्रेडिङका लागि आवश्यक उपकरण र अन्य प्रकारका मेसिनरीहरू समावेश हुन सक्छन्।
- ❖ **स्याउ विकास बोर्ड स्थापना:** कर्णाली प्रदेश सरकारले जुम्ला लगायत कर्णाली प्रदेशमा स्याउ खेती, नीति निर्माण र उद्योग स्थापना तथा सञ्चालन आदिको नेतृत्व गर्न स्याउ विकास बोर्ड स्थापना गर्नुपर्छ। उक्त बोर्डलाई अधिकारसम्पन्न गराई स्याउ उत्पादन एवं बजारीकरणका पक्षमा काम गर्न एवं अध्ययन अनुसन्धान र सहूलियतका कार्यक्रमहरू पनि सञ्चालन गर्न आवश्यक छ।
- ❖ **प्याकेजिङ र ढुवानी:** स्याउ बगैँचा देखि बजारसम्मको ढुवानीको समयमा हुने क्षति रोकनका लागि उच्च-गुणस्तरको प्याकेजिङ सामग्रीहरूको प्रयोग गर्न गराउन सरकारले निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्नुपर्छ। सरकारले प्याकेजिङका लागि उत्कृष्ट प्रविधिहरू प्रदान गर्ने प्याकेजिङ उद्योगलाई प्रोत्साहन गर्न अनुदान दिनु आवश्यक देखिन्छ।
- ❖ **स्थानीय प्रशोधन एकाइहरू स्थापना:** सार्वजनिक निजी साझेदारीमा स्याउको जुस, साइडर, जाम र स्याउका चाना आदि उत्पादनका लागि साना स्तरका प्रशोधन सुविधाहरू स्थापना गर्न आवश्यक देखिन्छ। जसले कम ग्रेडका स्याउको बजार माग सुनिश्चित गर्ने र खेर जानबाट रोकन सक्छ।
- ❖ **राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको ब्रान्डिङ र मार्केटिङ अभियान:** प्रदेश सरकारले जुम्ला लगायत सबै जिल्लाका स्याउको जैविक गुण, स्वाद र पौष्टिकतामा कायममा जोड दिँदै राष्ट्रव्यापी बजारीकरण अभियान शुरु गर्न आवश्यक देखिन्छ। कर्णालीमा उत्पादन हुने स्याउको प्याकेजिङ र ब्रान्डिङका लागि एक विशिष्ट लोगो सिर्जना गर्न आवश्यक देखिन्छ।
- ❖ **प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू:** प्रदेश वा स्थानीय सरकारले गैरसरकारी संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा आधुनिक खेती प्रविधि, कीट व्यवस्थापन, र कुशल कटाई विधिहरूमा केन्द्रित स्याउ किसानहरूका लागि व्यापक प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिन्छ।
- ❖ **निजी क्षेत्रसँग सहकार्य:** स्याउको बजार र मूल्य शृङ्खलामा निजी क्षेत्रहरूलाई संलग्न गराउनु आवश्यक देखिन्छ। खास गरी स्याउ टिपेपछिको विस्तारित सेवामा निजी क्षेत्रको सहभागिताले स्याउको बजारीकरणमा टेवा पुर्‍याउँछ। ढुवानी, थोक विक्रेता र प्रविधिको प्रयोगमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्न आवश्यक छ।

यो प्रकाशन अष्ट्रेलियन सरकार, बैदेशिक मामिला तथा व्यापार विभागको सहयोग तथा द एशिया फाउण्डेसन नेपालसँगको साझेदारीमा सञ्चालित स्थानीय सरकार सबलीकरण कार्यक्रमको सहयोगमा प्रकाशित गरिएको हो। यस प्रकाशनमा व्यक्त गरिएका विचारहरूले अष्ट्रेलियन सरकार वा द एशिया फाउण्डेसनको विचारलाई प्रतिनिधित्व गर्दैनन्।

स्थानीय सरकार सबलीकरण

ऋति फाउण्डेसन

सम्पन्न कर्णालीका लागि

/HritiFoundation

/company/hriti-foundation

/HritiF

Scan to Read Full Report